

This document is an historical remnant. It belongs to the collection Skeptron Web Archive (included in Donald Broady's archive) that mirrors parts of the public Skeptron web site as it appeared on 31 December 2019, containing material from the research group Sociology of Education and Culture (SEC) and the research programme Digital Literature (DL). The contents and file names are unchanged while character and layout encoding of older pages has been updated for technical reasons. Most links are dead. A number of documents of negligible historical interest as well as the collaborators' personal pages are omitted.

The site's internet address was since Summer 1993 www.nada.kth.se/~broady/ and since 2006 www.skeptron.uu.se/broady/sec/.

Om att definiera sociala eliter och att undersöka deras utbildningsstrategier

Paper presenterat på Svenska historikermötet 2005

Uppsala universitet

den 22-24 april 2005

Mikael Börjesson

doktorand i pedagogik

mikael.borjesson@ilu.uu.se

Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (SEC)

<http://www.skeptron.ilu.uu.se/broadly/sec/>

Innehåll

ATT KLASSIFICERA SOCIALA GRUPPER	1
ELITER ELLER DEN HÖGRE KLASSEN?	2
SVENSK SOCIAL KLASSIFICERING I HISTORISK BELYSNING	3
EN DIFFERENTIERAD SOCIAL KLASSIFICERING – 32 SOCIALA GRUPPER	7
DAGENS ELITERS UTBILDNINGSTRATEGIER	8
ELITERNAS UTBILDNINGSTRATEGIER RUNT FÖRSTA HÄLFTEN AV 1900-TALET	10
KONKLUSION	12
APPENDIX	14

Att klassificera sociala grupper

Nomenklaturer för social klassificering eller klassificering av yrken skapas inte utan bakomliggande intressen.¹ Nationalstatens konsolidering går hand i hand med etablerandet av statistik² – vilket även namnet antyder. Detta är även tydligt i dag där statistik blivit ett viktigt medel för att skapa en europeisk enhet.³ Människor sågs i den merkantilistiska världsordningen som en av de viktigaste tillgångarna för en nation och den tidigaste statistiken utgjorde bland annat försök att beräkna den totala folkmängden i nationen.⁴ Den

¹ Föreliggande paper bygger på två tidigare bidrag, dels Ida Lidegran och Mikael Börjesson, *Svenska eliter och deras utbildningsstrategier förr och nu*, Paper presenterat på Pedagogikhistorisk konferens på Lärarhögskolan i Stockholm, den 25-27 september 2003, dels Mikael Börjesson och Mikael Palme, *Social klassificering – analyser av olika nomenklaturer för social klassificering och sociala gruppers karakteristika*, paper presenterat på Workshop "Kulturellt kapital och sociala klasser", Uppsala universitet, 12-14 okt 2001. Detta paper är skrivet inom ramen för forskningsprojektet Kampen om studenterna. Det svenska högskolefältet och lärosätenas rekryteringsstrategier 1993-2003, <<http://www.skeptron.ilu.uu.se/broadly/sec/kast.htm>>, finansierat av Vetenskapsrådet, HS, projektperiod jan 2002-dec 2004.

² Denna tes drivs exempelvis av Henrik Höjer i sin avhandling *Svenska siffror. Nationell integration och identifikation genom statistik 1800-1870*, Gidlunds, Hedemora 2001.

³ Som exempel kan den enhetliga statistikproduktionen inom Eurostat nämnas och tanken på att EU:s medlemsländer skall tävla med varandra genom att jämföra statistiska uppgifter inom en rad olika områden.

⁴ Se Karin Johannisson, *Det mätbara samhället. Statistik och samhällsdröm i 1700-talets Europa*, Norstedts förlag, Stockholm 1988.

räknades först genom att man tog en känd folkmängd i ett visst område och sedan extrapolerade från denna siffra till att gälla hela nationen. En mer tillförlitlig, men också betydligt mer arbetskrävande metod bestod i att räkna hela befolkningen. Den första folkräkningen av detta slag anses den svenska vara, iscensatt av det första nationella statistikorganet, Tabellverket, vars verksamhet började 1749. I dag kan man på individen när bestämma den aktuella folkmängden varje år. Datoriseringen och registeruppbyggnaden har nått den nivå att det inte längre anses tillförlitligt och effektivt att fråga medborgarna om exempelvis boende och yrke – dessa uppgifter låter sig mer precist sammanställas via redan befintliga offentliga register. Men om möjligheterna för dataanalyser i dag är helt andra än vid Tabellverkets första år, är det inte säkert att det vetenskapliga tänkandet kring klassificeringar följt den tekniska utvecklingen i spåren. Snarare kan man argumentera för det motsatta.

Klassificeringar av sociala gruppen och yrken är ingen politiskt och värdemässigt oskyldig företeelse, utan har tydliga politiska, vetenskapliga och sociala implikationer. Det är däremot förvånande att denna aspekt av statistiken är så lite studerad.⁵ En förklaring torde ligga i att den typ av problem som kan relateras till den ofta ses som tillhöriga den praktiska, tekniska sidan av statistiken och därmed inte anses värda samma uppmärksamhet som statistiska begrepp och teorier: ”Taxonomin är på sätt och vis den obskyra sidan av det vetenskapliga och politiska arbetet”, påpekar Alain Desrosières.⁶

Eliter eller den högre klassen?

I bidragets titel ingår det mångtydiga begreppet eliter, vilket signalerar att våra undersökningar har ett bestämt fokus. Men vilket, eliter är ett svårfångat begrepp och har nästan lika många definitioner som användare. Det skulle leda för långt att göra en analys av elitbegreppets historia över Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca, till C. Wright Mills och dagens elitforskare. Det är dock nödvändigt med några ord om definitionen av eliter, framför allt i relation till klassbegreppet. Låt oss ta en utgångspunkt i den amerikanske sociologen E. Digby Baltzells studie av toppskiktet i Philadelphia.⁷ Baltzell gör en distinktion mellan elit och högre klass. Elitbegreppet knyter han till en individuell position, klassbegreppet till ett kollektiv.⁸ Poängen är sedan att se hur dessa är relaterade till

⁵ Ett av de få undantagen i svensk forskning är förutom de två ovan refererade verken Olle Sjöström, *Svensk statistikhistoria. En undanskymd kritisk tradition*, Gidlunds förlag, Hedemora 2002.

⁶ Alain Desrosières, *La politique des grandes nombres. Histoire de la raison statistique*, Éditions La découverte, Paris 2000 [1993], pp. 289-291 (citatet från p. 289). Vid sidan av välkända studier av Foucault om vetenskapens klassifikationssystem (där objekten utgörs av språket, naturhistorien och ekonomin, dock ej statistiken), och av Bourdieu av hur perceptionsscheman konstitueras socialt, är det enligt samma författare inom vetenskaper som juridik och medicin som vetenskapliga reflexioner över taxonomier är som mest utbredda, vilket han förklarar med dessa ämnens mycket praktiska anknytning.

⁷ E. Digby Baltzell, *Philadelphia Gentlemen. The Making of a National Upper Class*, Transaction Publisher, New Brunswick 1995 [1958].

⁸ Baltzell skriver: “For the purpose of this book, then, we shall act *as if* there were two aspects of high class position, an *elite* and an *upper class*. The *elite* concept refers to those individuals who are the most successful and stand at the top of the *functional* class hierarchy. These are the leaders in their chosen occupation or professions; they are the final-decision-making in the political, economic or military sphere as well as leaders in the law, engineering, medicine, education, religion and the arts. Regardless of social origin or family position, whether Negro, Gentile or Jew, all successful and productive men and women are included within the elite concept. [...] The *upper class* concept, then, refers to a group of *families*, whose members are descendants of successful individuals (elite members) of one, two, three or more generations ago. These families are at the top of the *social class* hierarchy; they are brought up together, are friends, and

varandra. Baltzell kan övertygande visa i en socialhistorisk studie om Philadelphia hur enskilda individer erövrar elitpositioner inom olika områden för att sedan konsolidera sin ställning och över generationerna etablera sig som högre klass. Att ta fasta på vissa positioner för att definiera en elit är vad såväl den svenska som den norska maktutredningen gjort.⁹ Förhållandet mellan elitposition och högre klass analyseras genom att det sociala ursprunget inom olika maktgrupper undersöks, vilket möjliggör diskussion av hur ”öppna” eller ”slutna” olika eliter är. Ett likartat fokus på eliter finns även i projektet Kön och den sociala reproduktionen av eliter i ett komparativt perspektiv, med det tillägget att kön har en central position i analyserna.¹⁰

Att använda elit i stället för högre social klass har vanligen den fördelen att det pekar på en pluralistisk definition av de övre skikten. Klassbegreppet tenderar att fokusera en överhet som är enhetlig och sammanhållen utan inbördes schatteringar och stridigheter. Svensk forskning inom exempelvis sociologi och pedagogik har alltmer kommit att anknyta till en odifferentierad klassindelning där de högre skikten buntas samman till en enda kategori, högre tjänstemän. Så har det dock inte alltid varit.

Vi kommer i det kommande att ägna några studier av sociala grupper och utbildningssystemet uppmärksamhet för att lyfta fram de klassificeringsscheman de använder sig av. Detta leder fram till en presentation av den klassificering vi använder oss av för att undersöka sociala gruppers utbildningsstrategier. Några översiktliga resultat som är ämnade att åskådliggöra klassificeringens betydelse för de vetenskapliga resultaten lyfts fram. Avslutningsvis kommer vi att relatera våra resultat till tidigare undersökningar av liknande frågeställningar.

Svensk social klassificering i historisk belysning

Att klassificera sociala grupper är inget nytt fenomen. Ståndsindelningen är i sig ett exempel på en social klassificering med vittgående sociala effekter. Parallellt med ståndsindelningen uppkom genom folkräkningarna från mitten av 1700-talet alternativa sätt att klassificera sociala grupper. Dessa var ofta betydligt mer differentierade än ståndsindelningen, men fick inte samma genomslag som denna. I och med ståndssamhällets upplösande aktualiseras frågan återigen om hur sociala grupper skall klassificeras. För valstatistiken infördes 1911 en klassificering i tre socialgrupper, socialgrupp I, II, III, vilken kan ses som en modernare tappning av ståndsindelning i den meningen att den är mycket grov och svårigen låter fånga den komplexa sociala verkligheten. Även om socialgruppsindelningen användes flitigt i den offentliga statistiken laborerade befolkningsräkningen med en mer avancerad indelning och detta gällde även många forskare och utredare.

Mellan 1930 och 1960-talen finner vi mycken forskning kring social rekrytering till högre ämbeten och utbildningsväsendet och studier av social mobilitet. Den som kommit att kanske förknippas mest med det senare intresset är historiken Sten Carlsson som gjorde ståndscirkulation till ett vida diskuterat ämne genom sin populära bok, *Svensk*

are intermarried one with another; and, finally, they maintain a distinctive style of life and a kind of primary group solidarity which sets them apart from the rest of the population.” Ibid., s. 6–7, kursiveringar i original.

⁹ Se exempelvis Johs. Hjelbrekke og Olav Korsnes, *Det norske maktfeltet: Interne strukturer, homogamitendensar, mobilitetsbaner og -barrierar i norske elitar*, Makt- og demokratiutredningens rapportserie, ISSN 1501-3065, Rapport 71, juni 2003, ISBN 82-92028-77-3. Se även <http://www.sv.uio.no/mutr/>.

¹⁰ Projektet är förlagt till institutionen för arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet och leds av professor Anita Göransson. Se <http://www.av.gu.se/makt/default.html>.

ståndscirkulation 1680-1950. Carlsson kan även ses som en företrädare för en mer differentierad syn på social klassificering än vad socialgruppsindelningen representerar, han skriver:

Den gamla ståndsterminologin är naturligtvis ej tillämplig på dessa nya förhållanden [det svenska samhället efter representationsreformen och den omvandling av den sociala strukturen som skedde i slutet av 1800-talet], även om det stundom kan ha sitt intresse att använda den. I stället måste en strikt klassgruppering införas, som delvis varit behövlig redan före 1866. Därvid bör man omedelbart frigöra sig från den trånga indelning i tre socialgrupper – överklass, medelklass och arbetarklass – varmed den moderna socialstatistiken arbetar. Den är inte blott otillräcklig utan på vissa punkter vilseledande, särskilt genom sin ensidigt horisontella skiktning.¹¹

Carlsson erbjuder därefter ett annat angreppssätt:

I fortsättningen laboreras med en annan, mera differentierad indelning, som är både horisontellt och vertikalt inriktad och är anpassad efter det moderna organisationsväsendet. Att inte heller denna gruppering helt kan fänga den rikt facetterade och oändligt komplicerade verkligheten, säger sig självt.¹²

Det alternativ Carlsson ger är en indelning¹³ som ser ut enligt följande:

Tabell 1. Sten Carlssons klassgrupperingar.

Klassbenämning	Övergripande beskrivning	Omfattade yrken
Stor företagarklassen	De som innehar den bästa ekonomiska ställningen	Direktörer, disponenter, grosshandlare, större fabriksidkare, skeppsredare, ledare för större företag, samt även rentier, godsägare och innehavare av större fastigheter som en underavdelning
Ämbetsmannaklassen	Akademiskt utbildade ämbetsmän i statlig eller kommunal tjänst	Präster, jurister, läkare, universitets- och läroverkslärare, civilingenjörer, lantmästare, jägmästare, officerare, m fl.
Tjänstemannaklassen	Lägre befattningshavare i statlig, kommunal eller enskild tjänst	Post-, tull-, järnvägstjänstemän (ej LO-anslutna), folkskollärare, underofficerare, inspektorer, bank- och försäkringstjänstemän, bokhållare, verkmästare, kontors- och butiksanställda. Huvudsakligen TCO-anslutna
Små företagarklassen		Minuthandlare, hantverksmästare
Bondeklassen		Bönder och större jordägare
Jordbrukets nederklass (endast relevant för 1800-talet)	Lantproletariat	Torpare, backstugusittare, soldater, inhysejon och jordbruksarbetare
Industriarbetarklass (endast relevant för 1800-talet)	Industriproletariat	Industriarbetare och hantverksarbetare samt vissa personalgrupper inom handel och samfärd
Arbetarklass	Omfattar alla arbetarkategorier	Industriarbetarklass + småbrukare och lantarbetare. Huvudsakligen LO-anslutna

Sten Carlssons indelning i klassgrupperingar var dock inte den mest frekvent använda vid mitten av föregående sekel. Om vi bortser från indelningen i tre socialgrupper verkar den klassificering som vanligtvis användes av forskare ha varit Wicksell och Larssons klassificering av yrkesgrupper eller yrkesklasser – första gången presenterades i en SOU kring studenters sociala ursprung 1936.¹⁴ Denna indelning (ofta refererad till som Wicksell-Larssons yrkesklassificering) omfattar åtta yrkesgrupper med ett antal undergrupper, se Tabell 5 i Appendix. Klassificeringen är om vi även inkluderar undergrupperna mycket detaljerad vad gäller samhällets övre skikt. *C_A Akademiker* delades upp i nio olika undergrupper, där exempelvis präster, professorer, läroverkslärare,

¹¹ Sten Carlsson, *Svensk ståndscirkulation 1680-1950*, J.A. Lindblads förlag, Uppsala 1950, pp. 113f.

¹² Ibid., p. 114.

¹³ Ibid., pp. 114f.

¹⁴ Sven Wicksell och Tage Larsson, *Utredning rörande de svenska universitets- och högskolestudenternas sociala och ekonomiska förhållanden: bilaga till Betänkande med undersökningar och förslag i anledning av tillströmningen till de intellektuella yrkena*, SOU 1936:34.

civilingenjörer och ingenjörer utgör egna kategorier. Värt att notera är att de ekonomiska grupperna är något mindre differentierade. De delas upp i två grupper *D Större affärsmän och direktörer*, som omfattar två undergrupper *D1 direktörer, disponenter* och *D2 grosshandlare* och *E Mindre affärsmän och vissa hantverkare* som är mer differentierad och delad i fyra undergrupper. Detta gäller även för de lägre skikten. Kategorin *H Statstjänare, arbetare och hantverkare* spänner över breda kategorier såsom arbetare, underofficerare, soldater, stats- och kommunanställda i lägre positioner. Det är påtagligt att Wicksell-Larssons yrkesklassificering är anpassad till studier av studenter, de grupper som är mest överrepresenterade vid universitet och fackhögskolor, akademiker, är mest differentierade och grupper som är kraftigt underrepresenterade, arbetare av olika slag, desto mer aggregerade.

Wicksell-Larssons yrkesklassificering används exempelvis av statsvetaren Sten-Sture Landström i hans avhandling om svenska ämbetsmäns sociala ursprung från 1954¹⁵ och av statistikern Sven Moberg i dennes avhandling *Vem blev student och vad blev studenten?* från 1951.¹⁶ Båda dessa författare kompletterar dock Wicksell-Larssons yrkesklassificering med den gängse indelningen i socialgrupper I, II, III. En ytterligare form av indelning av sociala grupper och yrkesgrupper återfinns i sociologen Gösta Carlssons avhandling, *Social Mobility and Class Structure*,¹⁷ där författaren utgår från en indelning i 25 yrkesgrupper (exempelvis skiljs mellan högre tjänstemän i privat sektor och offentlig sektor, fria professioner, företagsledare, kvalificerade arbetare och okvalificerade arbetare).¹⁸ Denna klassificering aggregeras därefter till en indelning i nio grupper¹⁹ som påminner om både Sten Carlssons indelning och de åtta huvudgrupperna i Wicksell-Larssons yrkesklassificering.

Tabell 2. Gösta Carlssons yrkesklassificering.

Kod	Yrkesklass
A	Business owners, leaders, higher managerial private business
B	Professionals, civil servants
C	Lower rank non-manual and semi-manual state employees
D	Lower rank non-manual private employees, mainly clerical sales and technical
E	Shopkeepers
F	Artisans and skilled labour
G	Semi- and unskilled labour
H	Farmers
I	Farm labour
J	Occupation unknown or unclassifiable

Slutligen kan vi också nämna den indelning historikern Ingvar Elmroth använder i sin avhandling om nyrekrytering till de högre ämbetena 1720-1809.²⁰ Elmroth påpekar att ”Vad man kan eftersträva är därför yrkesgrupper, präglade av en viss homogenitet i fråga om sådana faktorer som påverkar rekryteringen till den civila förvaltningen”.²¹ Eftersom denna rekrytering är mycket selektiv är det inte meningsfullt att särskilja de lägre sociala

¹⁵ Sten-Sture Landström, *Svenska ämbetsmäns sociala ursprung*, Almqvist och Wiksells boktryckeri AB, Stockholm och Uppsala 1954.

¹⁶ Sven Moberg, *Vem blev student och vad blev studenten? Statistiska undersökningar rörande härstamning, studentbetyg, vidare utbildning, yrkes-, inkomst-, förmögenhets- och familjeförhållanden bland fem årgångar svenska studenter under perioden 1910-1943*, CWK Gleerup, Lund 1951.

¹⁷ Gösta Carlsson, *Social Mobility and Class Structure*, CWK Gleerup, Lund 1958.

¹⁸ Ibid., pp. 49-51.

¹⁹ Se exempelvis ibid., p. 93.

²⁰ Ingvar Elmroth, *Nyrekrytering till de högre ämbetena 1720-1809. En socialhistorisk studie*, CWK Gleerup, Lund 1962.

²¹ Ibid., p. 226.

skikten utan dessa utgör endast en kategori. Däremot är det relevant med en finare indelning av de högre sociala skikten och framför allt de som innehar statliga positioner.²²

Tabell 3. Ingvar Elmroths yrkesklassificering.

Kod	Yrkesgrupp
A	Högre ämbetsmän och hovfunktionärer
B	Officerare
C	Kyrkliga ämbetsmän och andra akademiker
D	Lägre ämbets- och tjänstemän
E	Godsägare, brukspatroner och grosshandlare
F	Bönder, handlare och hantverkare
G	Övriga
H	Okända

I dagens forskning kring social rekrytering till olika nivåer av utbildningssystemet finns ett betydligt mindre utbud av sociala klassificeringar. De två statistikansvariga myndigheterna inom utbildningsområdet, Skolverket och Högskoleverket, och SCB använder i sina publikationer uteslutande Socioekonomisk indelning för att analysera sociala grupper (en annan viktig och alltmer betydande bakgrundsvariabel är föräldrarnas högsta utbildningsnivå i och med att det finns mer aktuell information kring denna). Även den mesta forskning som bedrivs på området begagnar denna klassificering.²³ Socioekonomisk indelning omfattar i sin ursprungliga form fjorton kategorier, men används oftast i en aggregerad form bestående av sju kategorier, se Tabell 4.²⁴

Tabell 4. Socioekonomisk indelning (SEI).

Kod	Huvudgrupp	Specificerad kategori	Mest frekvent använda indelning
11	Arbetare	Ej facklärare i varuproduktion	Ej facklärda arbetare (11,12)
12		Ej facklärare i tjänsteproduktion	
21		Facklärare i varuproduktion	Facklärda arbetare (21,22)
22		Facklärare i tjänsteproduktion	
33	Tjänstemän	Lägre tjänsteman I	Lägre tjänstemän (33,36)
36		Lägre tjänsteman II	
46		Tjänsteman på mellannivå	Tjänstemän på mellannivå (46)
56	Företagare	Högre tjänsteman	Högre tjänstemän (56,57,60)
57		Ledande befattningar	
60		Fria yrkesutövare/akademiska yrken	Egna företagare (79)
79		Företagare (exkl. lantbrukare)	
89		Lantbrukare	Lantarbetare (89)
91	Övriga	Oklassificerade anställda	
99		Uppgift saknas	

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att hur sociala grupper klassificeras inom samhällsvetenskaplig forskning, statliga offentliga utredningar och statlig statistik har förändrats markant under 1990-talet.²⁵ Från relativt elaborerade klassifikationssystem främst inriktade mot att förstå de samhälleliga eliternas utbildningsstrategier och rekrytering, har tyngdpunkten alltmer kommit att förskjutas mot analyser där de mindre privilegierade grupperna ställs i fokus och där den grundläggande frågan blir de icke facklärda arbetarnas förhållande till högre tjänstemän. I senare undersökningar och offentlig statistik buntas alla former av eliter samman till en enda kategori, högre tjänstemän, som rymmer allt från ämneslärare och präster till högre tjänstemän i privat sektor och företagsledare. Så var inte fallet ett halvt sekel tidigare. Samtliga här redovisade

²² Ibid., p. 227.

²³ Se exempelvis Robert Erikson & Jan O. Jonsson, *Ursprung och utbildning – social snedrekrytering till högre studier*, SOU 1993:85 och Jan-Eric Gustafsson et al., ”Prestationer och prestationsskillnader i 1990-talets skola” pp. 135–211 i *Välfärd och skola*, antologi från Kommittén Välfärdsboksut, SOU 2000:39.

²⁴ SCB, *Socioekonomisk indelning (SEI)*, Meddelanden i samordningsfrågor 1982:4, nytryck 1995.

²⁵ Genomgången gör dock inga anspråk på att vara heltäckande på något sätt. Däremot finns fog för att hävda att den är representativ för den mest tongivande forskningen och utredningsväsendet. Ambitionen har varit att ta fasta på de mest centrala verken under dels mitten av 1900-talet, dels 1990-talet.

undersökningar skiljer på ett eller annat sätt ut statliga ämbetsmän från företagsledare och den ekonomiska elitens män. En bildningselit ställs mot ett ekonomiskt borgerskap. Vad som ligger bakom försvinnandet av denna uppdelning inom stora delar av vetenskapen och den officiella statistiken vore mycket intressant att studera närmare.

En differentierad social klassificering – 32 sociala grupper

Det går att klassificera sociala nomenklaturer efter deras uppbyggnad i ”horisontella” och ”vertikala” klassificeringar och ”endimensionella” och ”flerdimensionella” klassificeringar.²⁶ Dessa skillnader mellan olika existerande nomenklaturer härvidlag måste förstås mot bakgrund av klassificeringssystemens genes och de sociala villkoren för deras användning. Men skillnaderna mellan olika klassifikationsprinciper utgör också teoretiska skillnader och återspeglar olikheter i sätten att förstå hur det sociala rummet är uppbyggt. Endimensionella klassificeringar korresponderar rimligtvis mot en idé om att det vi kallar samhället meningsfullt kan låta sig representeras utifrån en aspekt, låt vara fundamental, under det att flerdimensionella klassificeringar tycks bygga på tanken att det sociala rummet innehåller fler dimensioner som inte föras tillbaka på varandra och inte därför heller inte uttryckas eller representeras med hjälp av en enda hierarkiskt ordnad skala. Det torde leda för långt att i detta sammanhang spåra de teoretiska utgångspunkterna för de sociala nomenklaturerna och de historiska relationerna mellan dessa och den samhällsvetenskapens teoribildning; här kan dock endast konstatera att teorier om sociala grupper är en förutsättning för klassifikationerna, antingen de är explicitgjorda eller ej.

Vi har för våra analyser av sociala gruppers utbildningsstrategier försökt att konstruera en nomenklatur utifrån ett flerdimensionellt perspektiv, baserad på Pierre Bourdieus kapitalbegrepp och tankar kring konstruktionen av sociala grupper.²⁷ Den grundläggande tanken har varit att försöka konstruera grupper som för det första är så homogena som möjligt och skiljer sig från andra konstruerade grupper så mycket som möjligt i avseende på de sociala, kulturella och ekonomiska tillgångar eller kapital de besitter, för det andra är aggregerade på ett sådant sätt att det klassifikationssystem de tillsammans skapar är användbart i empiriska analyser, och för det tredje gör rättvisa åt och så långt möjligt utnyttjar informationen i de redan existerande koder och klassificeringssystem med vars hjälp statistiska data är registrerad och görs tillgänglig i offentlig statistik.²⁸

²⁶ Mikael Börjesson och Mikael Palme, *Social klassificering – analyser av olika nomenklaturer för social klassificering och sociala gruppers karakteristika*, paper presenterat på Workshop ”Kulturellt kapital och sociala klasser”, Uppsala universitet, 12-14 okt 2001.

²⁷ Se framför allt Pierre Bourdieu, *La Distinction. Critique sociale du jugement*, Les Editions de Minuit, Paris 1979. Den tredje dimensionen är de sociala gruppernas utveckling över tid.

²⁸ De klassifikationer över yrken och sociala grupper som finns att tillgå i den svenska officiella statistiken är NYK-83, SSYK-96 och SEI. De register som vi förfogar över innehåller dock endast NYK-83 och SEI; SSYK-96 är av senare datum och används ej i den senast genomförda Folk- och bostadsräkningen 1990 (FoB-90), vilken ligger till grund för de data vi erhåller från SCB om socialt ursprung. Vi har valt tre aspekter, eller dimensioner, som en utgångspunkt i vårt klassificeringsschema, nämligen yrkesgruppen baserad på NYK-83, den socioekonomiska indelningen (SEI) och sektorstillhörigheten, där vi skiljer mellan offentlig och privat sektor. Detta gör att vi kan erhålla en multidimensionell indelning där NYK-83 i första hand särskiljer en ”horisontal” dimension, dvs. mellan olika branscher eller yrkesområden, SEI ger en ”vertikal” eller hierarkisk dimension och Sektorstillhörigheten ytterligare en dimension mellan offentligt anställda och privatanställda. Genom att kombinera NYK med SEI är det således möjligt att överkomma en del problem med respektive nomenklatur. NYK, som är betydligt mer detaljerad, separerar dock inte förmän från arbetare, vilket blir möjligt genom att även tillföra SEI. Likaså kan man inte i NYK särskilja ingenjörer från civilingenjörer, eller högre tjänstemän från tjänstemän på mellannivå inom administrativa yrken, men detta kan åstadkommas med SEI. Att endast utgå från SEI skulle innebära att exempelvis en rad olika

Klassificeringsschemats uppbyggnad framgår av Tabell 6.²⁹

Dagens elitors utbildningsstrategier

Vad har det för betydelse hur vi kodar det sociala ursprunget? Mycken sociologi och samhällsvetenskap, framför allt den mer makroorienterade, är inriktad på analyser av sociala fenomen såsom hälsa, utbildning, politiska preferenser, mm., där man antar att det som studeras kan förstås utifrån s.k. bakomliggande eller förklarande variabler (kön, ålder, socialt ursprung, etnicitet, etc.). I detta perspektiv är det naturligtvis avgörande hur inte bara det som ska förklaras kodas, utan även hur det som är tänkt att förklara klassificeras. För att tydliggöra denna problematik har vi valt två klassiska utbildningssociologiska variabler, betyg och studieval, och analyserat dessa utifrån dels den indelning i 32 sociala grupper som använts ovan och dels SEI. Tabell 7 visar hur avgångsbetygen från grundskolan 1988 (indelade i sex betygskategorier) fördelar sig mellan SEI-grupperna. Att betygen är ojämnt fördelade mellan sociala grupper har påvisats i åtskilliga sammanhang och tabellen ger tydligt uttryck för detta. Barn till *Högre tjänstemän* har den största andelen individer i den högsta betygskategorin (betyg mellan 4,5 och 5,0), 7,4 %, exakt en dubbelt så stor andel som den näst högsta, 3,7 %, för barn till *Tjänstemän på mellannivå*. De lägsta andelarna i denna betygskategori finner vi bland barn till *Icke facklärd arbetare*, 1,1 %, och *Facklärd arbetare*, 1,3 %. Det omvända gäller i den lägsta betygskategorin (0,0 till 2,4) där 23 respektive 19 % av barn till *Icke facklärd arbetare* och *Högre arbetarklass* återfinns men endast 4,8 % av barn till *Högre tjänstemän*.

Men hur pass homogena är dessa kategoriseringar? Vilka skillnader döljer sig inom grupperna? Låt oss ta gruppen högre tjänstemän som exempel, markerade med fet stil i tabellen. Spännvidden inom gruppen är när vi betraktar den högsta betygskategorin i exemplet ovan (4,5 till 5,0) 7,7 procentenheter, från 4,3 % för barn till *Jurister* till 12,0 % för barn till *Läkare*. Höga andelar har också barn till *Universitetslärare*, 10,8 %, och *Ämneslärare*, 10,4 %, medan elever med föräldrar som är *Företagsledare*, *Högre tjänstemän i privat sektor* och *Officerare* har relativt låga andelar (5,0, 5,5 resp. 5,6 %). Det omvända förhållandet gäller för de lägre betygskategorierna, om vi slår samman de två lägsta har barn till *Läkare*, *Universitetslärare* och *Ämneslärare* de lägsta andelarna (8,9, 10,8, resp. 10,8 %), vilket kan jämföras med barn till *Högre tjänstemän i privat sektor*, *Officerare*, *Företagsledare* (17,9, 17,2, resp. 17,0 %).

Än större skillnad mellan grupperna klassificerade som *Högre tjänstemän* enligt SEI-indelningen blir det när vi analyserar de sociala gruppernas val av gymnasieutbildning,

yrkesgrupper som räknas till Högre tjänstemän ej skulle vara möjliga att särskilja, företagsledaren för ett verkstadsföretag skulle därmed hamna i samma kategori som överläkaren för ett universitetssjukhus.

²⁹ I våra undersökningar av individers skolkarriärer är hushållsbegreppet. Bakom idén med att använda hushållet som en indikator på uppväxtvillkor finns tanken om att familjen utgör ett säte för kapitalackumulation. Genom att utgå från hushållet – i stället för att behandla fadern och modern separat – kommer vi åt hur reproduktionsstrategierna ser ut inom olika sociala grupper. Principen för att klassificera ett hushålls sociala position uttrycks på följande sätt: ”Om fadern eller modern lever ensamma med barnet, har klassificeringen för den ensamstående föräldern använts. Om båda föräldrarna ingår i hushållet, har den som arbetar heltid valts i första hand (...). Ifall båda föräldrarna arbetar heltid har den sociala grupp valts som tillhör den högsta hierarkiska position. Om dessa är lika har faderns yrke valts.” Mikael Börjesson och Mikael Palme, *Social klassificering – analyser av olika nomenklaturer för social klassificering och sociala grupperns karakteristika*, paper presenterat på Workshop ”Kulturellt kapital och sociala klasser”, Uppsala universitet, 12-14 okt 2001, p. 17. Man kan tillägga att det optimala naturligtvis är att ta med såväl moders som faderns karakteristik, men ofta skapar detta mycket otympliga kategoriseringar (en socialgruppsklassificering med 32 kategorier kan teoretiskt leda till 1 024 kategorier om man kombinerar moderns och faderns sociala grupp).

Tabell 8. Val till gymnasieskolan har alltid varit socialt segregerade. Under 1800-talets slut och förra seklets början var det endast elitens barn som tog studentexamen medan folket fick nöja sig med folkskola. I och med den successiva utbyggnaden av gymnasieskolan under 1900-talet senare del till att bli en skola för alla (åtminstone enligt den politiska retoriken) kvarstår dock de huvudsakliga skillnaderna i valet av typ av utbildning. Ju högre upp i den sociala hierarkin vi rör oss, desto större andel elever väljer teoretiska linjer/studieförberedande program.³⁰ Men endimensionella analyser av det sociala ursprunget tenderar att dölja centrala skillnader mellan grupper som befinner sig på samma hierarkiska nivå vad det gäller val av utbildning. Tabellen gör tydligt att två av de teoretiska linjerna, den naturvetenskapliga och den ekonomiska, värderas mycket olika av grupper inom de högre sociala skikten. De som i störst utsträckning investerar i en naturvetenskaplig utbildning är barn till *Universitetslärare*, *Läkare* och *Ämneslärare* (29,3, 28,8, resp. 20,1 % av eleverna med dessa ursprung har gått ut den naturvetenskapliga linjen, att jämföra med 7,5 % av alla elever). Den ekonomiska linjen värderas däremot högsta av barn till *Företagsledare*, *Jurister* och *Högre tjänstemän i privat sektor* (27,0, 24,8 resp. 23,1 %), samtidigt som den i betydligt mindre utsträckning prioriteras av *Universitetslärarbarn*, *Läkarbarn* och *Civilingenjörsbarn* (12,9, 13,7 resp. 14,1 %; 13,9 % i genomsnitt).³¹

Hur skall då dessa betydande skillnader förstås? Utifrån en spontan förståelse av den sociala världen är det lätt att dra slutsatsen att det är naturligt att exempelvis barn till läkare väljer naturvetenskaplig linje eftersom föräldrarna i sin yrkesroll använder sig av naturvetenskaplig kunskap. Vad man då gör sig skyldig till är en grov förenkling och direkt felaktig tolkning av sakernas tillstånd. En variabel är inte detsamma som det sociala fenomen den är avsedd att mäta. Att föräldrarnas yrke (eller vanligare klassposition) ofta används i sociologiska analyser beror på att denna variabel i sig kan ses som en förtätd variabel som tenderar att dra med sig en rad andra sociala karakteristika. När vi således talar om en social grupp som läkare innebär detta samtidigt att vi talar om en grupp som har en viss utbildning, en viss inkomstnivå, har specifika preferenser vad gäller boende, har större sannolikhet att bilda familj med vissa sociala grupper än andra, tenderar att ha vissa gemensamma kulturella preferenser, upprätthåller en viss livsstil, etc. Det är alla dessa faktorer som tillsammans verkar aktivt i de praktiker som en viss social grupp utvecklar, exempelvis i fallet med val av utbildning, och dessa kan inte reduceras till ett specifikt intresse såsom intresse för naturvetenskap. För att återvända till exemplet med valen av gymnasieutbildning kan skillnader mellan de sociala grupperna tolkas som två alternativa utbildningsstrategier. För grupper som står nära den offentliga sektorn och vilkas sociala position vilar på ett omfattande utbildningskapital eller kulturellt kapital (*Läkare*, *Universitetslärare* och *Ämneslärare*) prioriteras den utbildning som kan karakteriseras som definitionen av skolmässig excellens, den naturvetenskapliga linjen – en utbildning som bland annat dels är mycket krävande i och med det omfattande teoretiska innehållet, dels utgör ett mycket strategisk val eftersom den tillåter övergångar till i princip samtliga universitetsutbildningar. I stark kontrast till denna typ av utbildningsinvestering finner vi bland sociala grupper som i huvudsak har anställning inom privat sektor och står ekonomins sociala fält nära och för vilka det ekonomiska kapitalet dominerar över det kulturella (*Företagsledare*, *Högre tjänstemän i privat sektor* och *Civilingenjörer*). Dessa grupper prioriterar i större utsträckning den ekonomiska linjen som är betydligt mindre

³⁰ Donald Broady et al., "Skolan under 1990-talet – sociala förutsättningar och utbildningsstrategier" pp. 3–133 i *Välfärd och skola*, antologi från Kommittén Välfärdsbokslut, SOU 2000:39.

³¹ Se Donald Broady et al., "Skolan under 1990-talet – sociala förutsättningar och utbildningsstrategier" pp. 3–133 i *Välfärd och skola*, antologi från Kommittén Välfärdsbokslut, SOU 2000:39 för en utförlig analys av gymnasieskolan under 1990-talet.

krävande samtidigt som den dock förbereder för en stor del av universitetsutbildningarna (visserligen inte många naturvetenskapliga och tekniska utbildningar, men väl för de samhällsvetenskapliga).³²

Eliternas utbildningsstrategier runt första hälften av 1900-talet

När vi nu sätter våra resultat i relation till den tidigare forskning som har bedrivits på området kan vi konstatera att den sociala rekryteringen till utbildningssystemets olika nivåer är seglivade fenomen. Tack vare den differentierade socialgruppsindelningen som exempelvis Sven Moberg nyttjar är det möjligt att göra relativt goda jämförelser mellan förra seklets första hälft och dess sista decennium. Man bör dock hålla i minnet att den totala sammansättningen av sociala grupper har förändrats. Andelen bönder och lantarbetare var betydligt större i början av 1900-talet än i dag, samtidigt som grupper som kan kategoriseras som högre tjänstemän har ökat sin relativa storlek. Men det har också skett förskjutningar i yrkesgruppernas relativa positioner. Officerare och ämneslärare torde vara grupper som har tappat i status. Helt nya grupper, som socionomer, mediaarbetare, datatekniker och -ingenjörer, har dessutom tillkommit. Ytterligare en aspekt att väga in i bilden är expansionen av utbildningsväsendet. Bara genom att göra utbildning tillgänglig för nya grupper förändras sammansättningen av elever. I dag är gymnasieskolan praktiskt taget obligatorisk för alla och målet är att 50 % av en årskull ska ha påbörjat högre studier före 25 års ålder. Effekten av utbildningsexpansionen är dock huvudsakligen den att om de lägre sociala skikten ökar sina andelar för en viss utbildningsnivå, så ökar de högre skikten sina andelar i samma takt. När alltför utbildar sig blir dessutom differentieringen inom systemet än viktigare. Val av utbildning och framför allt skola har kommit att bli allt mer centralt för eliterna i dagens gymnasieskola. Även på högskolenivå ser vi en ökad social differentiering mellan de utbildningar som kan behålla ett grepp om dimensionering och därmed öka söktrycket och få en än mer välselektad studentsammansättning, både i meritokratisk och social mening, och de utbildningar som expanderat kraftigt vad det gäller antalet studieplatser men utan motsvarande tillströmning av studenter.

Sven Moberg ger oss i sin analys av vem som blev student en god bild av den sociala rekryteringen till läroverken mellan åren 1910 och 1943. Dessutom undersöker han rekryteringen även till de tekniska gymnasierna och till handelsgymnasierna för samma period. Läroverksstudenterna benämner han studenter och de övriga två grupperna specialstudenter. Han konkluderar att: "Akademikerbarnen dominerar socialgrupp I bland läroverkets studenter och direktörsbarnen bland specialstudenterna (speciellt bland handelsstudenterna)."³³ Bland männen så utgör akademikerbarn mellan 19-23 % av alla studenter, under det att de endast utgör 7-16 % av männen på tekniska gymnasier och 7-10 % av männen på handelsgymnasierna.³⁴ Handelsgymnasierna och framför allt de tekniska gymnasierna har en betydligt lägre social rekrytering än läroverken. Resultaten är liktydiga med de resultat vi presenterat ovan för 1990-talet, grupper med mycket utbildningskapital föredrar den mest prestigetyngda utbildningen, läroverken sedermera den naturvetenskapliga grenen, och är betydligt mindre benägna att satsa på ekonomiskt inriktad utbildning.

³² Den naturvetenskapliga utbildningens dominans inom utbildningssystemet uttrycks bland annat i att den mest prestigefulla ekonomiska utbildningen i Sverige, Handelshögskolan i Stockholm, ger de sökande som har gått naturvetenskaplig linje på gymnasiet 0,2 extra poäng i antagningen.

³³ Sven Moberg, *Vem blev student och vad blev studenten?* CWK Gleerup, Lund 1951, p. 44.

³⁴ Ibid., pp. 34, 44.

Mobergs analyser är baserade på dem som återfinns i läroverken. Det var dock få som gick i läroverken, 1910 endast 2,8 % av alla män. Ett annat sätt att betrakta rekryteringen till gymnasiet är att analysera hur stor andel av en viss grupp som tar en studentexamen. I och med att Moberg inte har denna typ av data, gör han skattningar av hur väl grupperna – dock på en mer aggregerad nivå än för det övriga materialet – är representerade i gymnasiet och kommer då fram till mycket stora skillnader mellan olika sociala grupper. Av alla söner till fäder inom jordbruket når ca 1 % 1920 till en studentexamen (inkl. examen från handelsgymnasium och tekniskt gymnasium), av män till lägre tjänstemän, arbetare m.fl. ca 2 %. För söner till akademiker är motsvarande andel 70 % och för söner till folkskollärare 40 %. Högst andel har dock söner till officerare 90 %. Officerssönernas andel minskar dock fram till 1950 till 60 %, under det att samtliga andra grupper behåller sin andel eller ökar den.³⁵

Ytterligare en aspekt av gymnasiestudierna som Moberg analyserar är betygen för männen. Han konstaterar att de grupper som har de högsta medelbetygen över perioden 1910-1943 är folkskollärarsönerna, följda av söner till jordbrukare, akademiker och arbetare/hantverkare. De lägsta medelbetygen har söner till officerare och affärsmannahem. En intressant slutsats, som Moberg inte drar, är att om vi ställer dessa resultat mot hur stor andel av gruppen som tar en studentexamen kan vi säga något om studenternas relativa studieframgång. Att söner med lågt socialt ursprung lyckas så väl kan förklaras av att dessa är extremt hårt selekterade, *les miraculés* med Bourdieus terminologi,³⁶ endast någon enstaka procent av gruppen når en studentexamen och dessa är allt annat än representativa för gruppen som helhet. Att söner till folkskollärare har högre medelbetyg än söner till akademiker kan förklaras av dels det faktum att de är mer selekterade än de senare, samt att de är än mer beroende av utbildningskapitalet för sin sociala ställning. Det är vidare föga förvånande att just söner till officerare och affärsmän har så pass låga medelbetyg, de är knappt selekterade alls och inte lika beroende av utbildningskapital för sin sociala ställning som exempelvis folkskollärare och akademiker.³⁷

Beträffande relationen mellan könen kan ett antal intressanta resultat lyftas fram. För det första sker en markant expansion av kvinnor i läroverken, de utgör 11 % av studenterna 1910 och 37 % 1943, en mer än tredubbling under mindre än 35 år.³⁸ (En skattning av andelen av hela årskohorten som erhåller en studentexamen vid läroverk visar att för kvinnorna ökar andelen från 0,4 % 1910 tiofaldigt till 4,0 % 1950, under det att männens andel endast drygt dubblas, från 2,8 % till 6,3 %).³⁹ De tekniska gymnasieutbildningarna förblir dock under hela perioden helt manliga reserverat. Av 171 studenter 1919/20 var ingen kvinna, 30 år senare var av 603 studenter endast åtta stycken kvinnor. Handelsgymnasierna hade dock en mindre tydlig mansdominans, 1919/20 var 56 av de 236 studenterna kvinnor (23,7 %) och 1949 179 av 564 (31,7 %).⁴⁰ För det andra är det påtagligt att det sociala ursprunget är mer centralt för kvinnorna för att ta sig till läroverken än för männen. Inom gruppen akademikerbarn och gruppen barn till större affärsmän och direktörer utgör kvinnorna en större andel än männen än vad vi kunde ha förväntat oss om de var jämt fördelade över det sociala ursprunget. Kvinnorna är däremot underrepresenterade bland lägre sociala skikt.⁴¹ Sammanfattningsvis kan således sägas att de kvinnor som återfanns

³⁵ Ibid., p. 55.

³⁶ Pierre Bourdieu, *La noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*, 1989, pp. 144-151.

³⁷ Sven Moberg, *Vem blev student och vad blev studenten?* CWK Gleerup, Lund 1951, pp. 119ff.

³⁸ Ibid., p. 36.

³⁹ Ibid., p. 53.

⁴⁰ Ibid., p. 40.

⁴¹ Ibid., p. 36.

på läroverken under första hälften av 1900-talet var mer hårt selekterade socialt sett än männen.

Att studentexamen fungerade som ett förberedande steg till akademiska studier framgår tydligt av Mobergs siffror. Det finns överhuvudtaget ingen tabell över hur stor andel som ej går vidare till högre utbildning, dessa redovisas i en egen kolumn benämnd Övriga i en översikt över vilka typer av utbildningar studenterna påbörjar. Andelen övriga är mellan 13 och 18 % för männen för årskullarna 1910-1943. För kvinnorna är dock inte övergångsfrekvensen lika hög, 21 % går inte vidare till högre studier 1910 och denna andel ökar stadigt för att nå 44 % 1943. Kvinnor och mäns val av studier skiljer sig vidare markant. Av samtliga kvinnor i den undersökta kohorten (dvs. även inkluderande de som inte fortsätter till högre studier) återfinns 23 % på humanistisk fakultet, 9 % på övriga fackhögskolor, samt 19 % på kortare högskoleutbildningar. Männen är betydligt mer jämt fördelade över de olika utbildningarna, 14 % återfinns på tekniska fackhögskolor, 12 % på juridisk fakultet, 11 % på humanistisk fakultet, 9 % på krigsskola, och 7 % på medicinsk fakultet respektive övriga fackhögskolor. Det hela kan också uttryckas som att männen har ett bredare spektrum av utbildningar och därmed yrkeskarriärer att välja mellan. I och med att det är fler män som tar studentexamen får vi en kraftig dominans av män på de olika utbildningarna. Det finns ingen högre utbildningstyp där kvinnorna är fler än männen. Snarare råder en extrem obalans mellan könen på många utbildningar. Totalt påbörjar 431 män studier vid teologisk fakultet, vilket kan jämföras med 16 kvinnor, 1 303 män teknisk fackhögskola (19 kvinnor), 463 handelshögskola (18 kvinnor).⁴²

Vidare har det sociala ursprunget betydelse för om studenterna går vidare till universitet och fackhögskolor. Den högsta andelen finner vi bland barn till akademiker, exempelvis 72 % i 1943 års kohort, vilket kan jämföras med 45 % för barn till arbetare, 58 % för barn till jordbrukare och 61 % för barn till större affärsmän. Skillnaderna var dock mindre för de äldre kohorterna, 1910 hade barn till jordbrukare den högsta andelen, 79 %, två procentenheter högre än barn till akademiker. En slutsats man kan dra är att det sociala ursprunget förvisso är betydelsefullt för övergång till högre studier, men att den stora skiljelinjen går redan tidigare, nämligen vid de högre läroverkens trösklar. Moberg redovisar tyvärr ingen statistik över hur studenter med olika kön *och* socialt ursprung väljer högre utbildning. Däremot presenteras en analys av vilka yrken som studenterna sedan innehar, denna verkar dock endast behandla söner. Föga oväntat finns ett tydligt samband mellan fädernas yrke och sonens yrke. Detta samband uttrycks både i vertikalt och horisontellt led. Bland dem som innehar höga positioner inom statlig tjänst och professionsyrken är det mest vanligt att härstamma från ett akademikerhem, medan det är mycket osannolikt att man kommer från arbetarhem. Officerare har en kraftig överrepresentation av officerarbakgrund. Affärsmän och privatanställda har i större utsträckning än andra yrkesgrupper en social bakgrund i hem där det ekonomiska kapitalet dominerat.⁴³

Konklusion

Ambitionen med föreliggande text har varit att förena ett antal olika separata områden som sällan förs samman. Jag har velat föra samman ett historiskt perspektiv på social klassificering med den nomenklatur som används i dag för att se hur dessa är relaterade till varandra. Ett huvudresultat är här att svenska forskare för ett halvsekel laborerade med

⁴² Ibid., p. 143.

⁴³ Ibid., p. 204.

betydligt mer avancerade klassificeringar av sociala grupper än vad som är vanligt i dag. Detta trots att materialsituationen var betydligt mer begränsad och datorer ej användes. Eller möjligen bör det vara tack vare. Forskarna var då tvingade att gå i närkamp med materialet, det tog flera år att samla in och sammanställa och åtskillig tid att analysera, vilket antagligen ledde till en helt annan känsla för materialet, man lät sig inte nöjas med klassificeringar som gjorde alltför stort våld på det material man hade för handen. Dessutom var frågeställningarna annorlunda. Det var legitimt att ställa frågor om högre sociala skikt och eliter på ett sätt som sällan görs i dag.

En annan ambition är att sammanföra frågor av mycket praktisk vetenskaplig art, hur skall man klassificera sitt material, vilka gränser skall dras upp mellan grupper, vilka ska slås samman, och vilka ska separeras, och teoretiska spörsmål, skall samhället förstås som ett klassamhälle eller inte, ska vi betrakta individer eller grupperingar som de primära analytiska enheterna, på vilka sätt är samhället skiktat, etc. Det praktiska och det teoretiska är betingade av varandra. Vilket är självklart, men ofta ges relationerna mellan dessa nivåer lite utrymme. Tanken har här varit att explicitgöra klassificeringarnas betydelse för de resultat vi erhåller.

Slutligen vill jag framhäva betydelsen av ett historiskt perspektiv för utbildningssociologin. Utbildning är i sig ett område som är mycket trögrörigt. Dagens universitet omfattar många fenomen som går att spåra tillbaka till universitetens uppkomst under medeltiden. De kan betraktas som konglomerat av historiska epokers avlagringar. Detta gäller även för den sociala rekryteringen. Trots att åtskilliga försök har gjorts från politiskt håll att förändra den sociala rekryteringen till utbildningsväsendet har förvånansvärt lite förändrats. Det är framför allt volymerna men inte relationerna som förändras. Genom att göra jämförelser över tid erhåller vi en förståelse för sakernas trögröriga tillstånd. Och vi kan därmed också se vad som faktiskt förändras.

Appendix

Tabell 5. Wicksell-Larssons yrkesklassificering enligt Sven Moberg.

Kod	Yrkesgrupp	Underkod	Yrken
A	Lantbrukare	A1	Godsägare, godsagronomer
		A2	Lantbrukare, hemmansägare, jordbrukare, bonde
		A3	Lantarbetare, torpare, statare
		A4	Lantbruksinspektörer, förvaltare, m.fl.
		A5	Mejerist, fiskare
B	Folkskollärare	B1	Överlärare, folkskolelärare
		B2	Sång-, och musiklärare, kantor
C _A	Akademiker m fl	C _A 1	Präst i svenska kyrkan
		C _A 2	Ämbetsman med företrädesvis juridisk skolning (landshövding, generaldirektör, borgmästare, polismästare, domare m. fl.) samt advokat, dispaschör o.d.
		C _A 3	Läkare (ej professorer)
		C _A 4	Professor
		C _A 5	Lektor, fil.dr. högre bibliotekstjänsteman (1:e bibliotekarie och högre)
		C _A 6	Adjunkt, fil.mag., lägre bibliotekstjänsteman
		C _A 7	Tandläkare, apotekare, jägmästare, veterinärer
		C _A 8	Civilingenjörer, arkitekter, lantmätare
		C _A 9	Ingenjörer
C _M	Officerare	C _M 1	General, regementsofficer och motsvarande
		C _M 2	Kompaniofficer samt gymnasiedirektör
D	Större affärsmän och direktörer	D1	Direktör, disponent
		D2	Grosshandlare, skeppsmäklare
E	Mindre affärsmän och vissa hantverkare	E1	Affärsman, handlande, handelsresande, m.fl.
		E2	Hotellägare, åkerägare
		E3	Hantverkare med egentlig affärsverksamhet (urmakare, fotografer m.fl.)
		E4	Fabrikör
F	Tjänstemän i stat, kommun eller enskild tjänst	F1	Stats- och kommunaltjänstemän utan akademisk examen (i tull, post, telegraf, järnväg, polis, drätselkammare m.fl.)
		F2	Tjänstemän i privat tjänst (kontorschef, kamrerare, inspektör, intendent, m.fl.)
		F3	Sjökapten, lotskapten, övermaskinist å fartyg, 1:e styrman
		F4	Redaktör, journalist, konstnär, musiker
		F5	Frikyrkopräst
G	Lägre tjänstemän	G1	Verkmästare
		G2	Kontorister, faktor m.fl.
		G3	Tjänsteman, ombudsman
H	Statstjänare, arbetare, hantverkare	H1	Lägre avlönade stats- och kommunalanställda (konduktör, överkonstapel, tulluppsyningsman, m.fl.)
		H2	Underofficerare
		H3	Lägstavlönade stats- och kommunalanställda (stationskarlar, kommunalarbetare, poliskonstapel, sjuksköterska, m.fl.)
		H4	Hantverkare utan egentlig affärsverksamhet (snickare, plåtslagare, m.fl.)
		H5	Arbetare (utom i jordbruksnäringen)
		H6	Chaufför, vaktmästare, m.fl.
		H7	Soldat, grenadjär o. dyl.
Y	Obestämt yrke	Y1	Änkefru, fru
		Y2	Herr
X	Uppgift saknas		

Källa: Sven Moberg, *Vem blev student och vad blev studenten? Statistiska undersökningar rörande härstamning, studentbetyg, vidare utbildning, yrkes-, inkomst-, förmögenhets- och familjeförhållanden bland fem årgångar svenska studenter under perioden 1910-1943*, CWK Gleerup, Lund 1951, pp. 347f.

Tabell 6. 32 sociala grupper fördelade efter SEL.

Social klass	Yrkeskategorier	N	Högre tjänstemän	Tjänstemän n-ivå	Lägre tjänstemän	Egna företagare	Jordbrukare	Högre arbetarklass	Lägre arbetarklass	Övriga
Högre klass	1. civilingenjörer o arkitekter	2 708	100,0							
	2. läkare, veterinärer, präster	1 762	99,6			0,4				
	3. universitetslärare	683	96,3	0,6		3,1				
	4. ämneslärare	2 542	96,7	2,0		1,3				
	5. jurister	346	99,7			0,3				
	6. högre tjänstemän i offentlig sektor	2 179	100,0							
	7. högre tjänstemän i privat sektor	4 062	100,0							
	8. officerare	2 173	100,0							
	9. företagsledare	250	99,2			0,8				
Medelklass	10. konstproducenter	954	25,4	21,0	30,0	16,1		7,5		
	11. journalister	510	35,3	59,0	1,0	4,7				
	12. tekniker offentlig sektor	1 760		86,1	13,2			0,4	0,2	
	13. tekniker privat sektor	8 309		87,5	7,9	2,4		1,8	0,3	
	14. tjänstemän på mellannivå i offentlig sektor	1 038		100,0						
	15. tjänstemän på mellannivå privat sektor	4 122		92,5		7,5				
	16. klasslärare	4 224	8,4	84,7	4,4	1,8		0,0	0,7	
Lägre medelklass	17. sjuk- och hälsovårdande yrken	6 734	8,1	38,6	7,1	2,0		44,0	0,1	
	18. kontorsanställda, offentlig sektor	2 799			98,6				1,4	
	19. kontorsanställda privat sektor	4 049			99,6				0,4	
	20. handelsanställda	3 621			59,3			1,2	39,4	
	21. bönder	2 459		3,5	4,6		83,7			
	22. småföretagare	3 073				100,0				
	23. handelsmän	1 547				100,0				
	24. poliser	1 446		52,5	36,4				11,1	
	25. förmän	1 441			100,0					
Kvalificerade arbetare (högre arbetarklass)	26. kvalificerade arbetare inom produktion	9 930						100,0		
	27. kvalificerade arbetare inom service	618						100,0		
	28. lantarbetare	746						16,2	83,8	
Okvalificerade arbetare (lägre arbetarklass)	29. okvalificerade arbetare inom produktion	8 535							100,0	
	30. okvalificerade arbetare inom service	5 848							100,0	
	31. övriga	1 526								100,0
	32. internt bortfall	3 698								100,0
Bortfall	33. externt bortfall	14 969								100,0
Totalt		110 661	16,2	19,2	11,6	5,2	1,9	12,6	15,1	18,2

Källa. SEC-register, högskoleregistret, samtliga elever som gått ut grundskolan 1988, föräldrarnas högsta sociala position per hushåll.

Tabell 7. Sociala grupper (32-nivån) och avgångsbetyg från grundskolan 1988.

	N	0-2,4	2,5-2,9	3,0-3,4	3,5-3,9	4,0-4,4	4,5-5,0
Läkare	1 762	2,8	6,1	20,4	30,4	28,3	12,0
Universitetslärare	683	3,1	7,6	18,4	33,4	26,6	10,8
Ämneslärare	2 542	3,1	6,7	21,8	31,4	26,6	10,4
Civilingenjör	2 708	5,2	10,9	25,4	30,1	21,4	7,1
Högre tj.män, off.	2 179	4,8	10,8	25,3	32,9	20,2	6,1
Klasslärare	4 224	6,8	13,6	26,2	30,4	17,3	5,7
Officerare	250	7,6	9,6	27,6	32,8	16,8	5,6
Högre tj.män, priv	4 062	5,4	12,5	26,6	31,7	18,3	5,5
Företagsledare	2 173	6,1	10,9	27,0	32,4	18,5	5,0
Journalist	510	5,5	12,2	27,1	31,0	19,4	4,9
Jurist	346	2,9	8,4	21,7	37,6	25,1	4,3
Konstproducenter	954	9,5	13,3	29,4	29,1	15,1	3,6
Tj.män m-nivå pri.	4 122	8,0	15,6	30,9	27,9	14,1	3,4
Tekniker, privat	8 309	9,6	15,6	30,1	27,1	14,3	3,2
Tj.män m-nivå off.	1 038	8,7	15,8	28,7	29,7	14,1	3,1
Tekniker, off.	1 760	8,9	14,1	31,5	27,7	14,9	2,8
Poliser	1 446	9,1	16,1	30,8	28,4	12,7	2,8
Bönder, fiskare	2 459	14,1	18,9	27,9	24,9	11,6	2,6
Hälso- o sjukv.anst	6 734	13,3	19,1	30,2	24,7	10,5	2,3
Kontorsanst., priv.	4 049	12,6	18,8	30,9	24,5	11,0	2,1
Kontorsanst., off.	2 799	13,5	21,0	28,6	24,0	10,8	2,0
Övriga	1 526	22,3	21,4	26,1	19,8	8,4	2,0
Handelsmän	1 547	12,9	19,1	29,3	26,8	10,1	1,7
Småföretagare	3 073	18,5	20,9	31,4	20,1	7,5	1,7
Förmän	1 441	17,3	21,1	30,1	21,3	8,6	1,6
Handelsanst.	3 621	15,1	20,7	31,7	21,5	9,3	1,6
Ej förvärvsarb.	3 698	26,7	21,8	25,4	17,2	7,4	1,5
Lantarbetare	746	20,8	20,2	28,4	21,4	7,8	1,3
Kval. arb. i prod.	9 930	19,6	22,1	30,0	19,8	7,2	1,3
Kval. arb. i serv.	618	20,4	20,7	31,1	20,4	6,1	1,3
Okval. arb. i prod.	8 535	21,9	24,1	28,4	18,1	6,3	1,1
Okval. arb. i serv.	5 848	26,3	23,3	27,8	15,8	5,7	1,1
Ej i FoB-90	14 969	29,8	24,8	25,3	14,2	4,9	1,0
Totalt	110 661	16,1	18,8	28,0	23,0	11,2	2,8

Tabell 8. Sociala grupper (32-nivån) och avslutade gymnasieutbildning 1992.

Naturvetenskaplig linje				Ekonomisk linje			
Social grupp	Social klass	n		Social grupp	Social klass	n	
Universitetslärare	1	618	29,3	Företagsledare	1	1 966	27,0
Läkare	1	1 617	28,8	Jurist	1	314	24,8
Ämneslärare	1	2 341	20,1	Högre tj.män, priv	1	3 713	23,1
Civilingenjör	1	2 494	17,4	Handelsmän	3	1 310	21,5
Jurist	1	314	15,0	Tj.män m-nivå pri.	2	3 660	20,4
Högre tj.män, off.	1	2 006	14,0	Kontorsanst., priv.	3	3 420	18,1
Högre tj.män, priv	1	3 713	12,3	Högre tj.män, off.	1	2 006	17,6
Företagsledare	1	1 966	11,5	Journalist	2	444	16,9
Officerare	1	232	11,2	Tj.män m-nivå off.	2	925	16,4
Klasslärare	2	3 739	10,7	Konstproducenter	2	799	16,1
Konstproducenter	2	799	9,5	Klasslärare	2	3 739	16,0
Journalist	2	444	9,5	Handelsanst.	3	3 018	16,0
Tj.män m-nivå off.	2	925	8,6	Officerare	1	232	15,5
Tj.män m-nivå pri.	2	3 660	8,6	Tekniker, off.	2	1 562	15,4
Tekniker, privat	2	7 417	7,6	Ämneslärare	1	2 341	15,3
Tekniker, off.	2	1 562	7,4	Kontorsanst., off.	3	2 351	14,9
Övriga	5	1 141	7,4	Poliser	3	1 306	14,8
Poliser	3	1 306	6,9	Tekniker, privat	2	7 417	14,4
Hälso- o sjukv.anst	3	5 779	6,6	Övriga	5	1 141	14,3
Kontorsanst., priv.	3	3 420	6,4	Civilingenjör	1	2 494	14,1
Bönder, fiskare	3	2 151	6,2	Läkare	1	1 617	13,7
Kontorsanst., off.	3	2 351	5,7	Hälso- o sjukv.anst	3	5 779	13,2
Handelsmän	3	1 310	5,6	Förmän	4	1 191	13,0
Ej förvärvsarb.	6	2 585	5,5	Universitetslärare	1	618	12,9
Förmän	4	1 191	3,9	Bönder, fiskare	3	2 151	12,5
Handelsanst.	3	3 018	3,8	Småföretagare	3	2 488	12,2
Soc-Ej i FoB-90	7	7 973	3,5	Ej förvärvsarb.	6	2 585	12,0
Kval. arb. i prod.	4	8 212	3,4	Kval. arb. i serv.	4	491	11,8
Småföretagare	3	2 488	3,4	Kval. arb. i prod.	4	8 212	10,3
Okval. arb. i serv.	5	4 359	3,3	Okval. arb. i prod.	5	6 755	10,0
Lantarbetare	5	608	3,3	Lantarbetare	5	608	9,7
Kval. arb. i serv.	4	491	3,3	Okval. arb. i serv.	5	4 359	9,6
Okval. arb. i prod.	6	6 755	3,2	Soc-Ej i FoB-90	7	7 973	6,6
Totalt		88 985	7,5	Totalt		88 985	13,9